¡5-11-26
Núm. 35
nós
CASTELLAS

nós.

BOLETIN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

DIREITOR LITERARIO
Vicente Risco

DIREITOR ARTÍSTICO
Alfonso R. Castelao

DIREICIÓN E REDAUCIÓN
Sto. Domingo, 47 - OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
Real, 36 1.º - A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce númaros, na Península	**6** pesetas.
Fora da Península	**15** ,,
Númaro solto na Península	**1** ,,
Na Arxentina	**60** centavos
En Cuba	**30** ,,

OS PAGOS SON ADIANTADOS E OS GASTOS DE XIRO LE CONTA DOS SUSCRITORES

Este boletín non pubrica mais orixinás qu'os que foran direitamente solicitados pol-a Direición. Tampouco se fai solidario das ideias n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redaución.

SUMARIO

Invocaçao, por Anrique Paço d'Arcos.
O Nazonalismo de Chopín, por Magariños Negreira.
Unha nova vía romana, por Manuel Feruández Costas e Manuel Fuentes Canal.
Coleición de refrans de almanaque, por Uxío Carré Aldao.
A Edade do Ferro na Galiza, por Florentino L. Cuevillas.
Quod nihil scitur, tradución por Xan Aznar Ponte.
Archivo filolóxico e etnográfico de Galiza
Os homes, os feitos as verbas, pol-a Redaución.

LEA VOSTEDE *A NOSA TERRA* *IDEARIUM DAS IRMANDADES*

Administración Real, 36 — A Cruña

nós

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano III ★ Ourense 15 Novembre 1926 ★ Núm. 35

INVOCAÇAO

(Da "SAUDADE MINHA", livro inédito)

Ó meus irmãos na Dôr, tristes pinheiros
Onde ecôa de longe a voz do mar
Numa toada lugubre e saudosa,
E onde o vento adormece murmurando
Não sei que extranhas maguas, que remotas
Saudades de outro mundo; ó pinheiraes
Erguidos numa ancia para o ceu,
Gesticulando á branca luz da lua!
Son vosso irmão na Dôr: eu tamben sofro
E como vós tamben, ós Desvairados,
Alongo os brazos para Deus e rezo...

—

Extacticos rochedos sobre a areia
Olhando o azul do ceu e o mar azul,
Vosso longo scismar quanto me doe!
Eu tamben sofro assim, ó pensativos
Rochedos meditando á flor da praia!
Em mim o mar se quebra num caixão,
Em mim a terra, empedernindo, morre,
E, olhando o mar e a terra, eis-me sosinho,
Abismado nas sombras do Crepusculo...

—

Ó sol morrendo alem, ensanguentando
A natureza inteira nesse beijo
Dorido da partida; ó fogo extranho,
Eternamente morto e ressurgindo
Da mesma cinza escura eternamente;
Em chamas, como tu, eu me consumo
E ás vezes, sobre mim, a noite desce
E a dor e mais profunda ás horas mortas...

—

Sois meus irmãos na Dôr e quanto existe
Eu irmano tambem nesta saudade
Da vida que vivi alem de mim.
Voz das fontes chorando, e do arvoredo,
Ó lagrimas da pedra, ó dor das aves
Cantando á luz da lua e ao sol que nasce;
Ó Dôr de quanto existe, ó Dôr eterna
Irmã da minha Dôr que vem de Deus!

ANRIQUE PAÇO d'ARCOS

Lisboa

O Nazonalismo de Federico Chopín

Sin dúbida que a figura mais interesante e suxestiva da hestoria musical é a de Federico Chopín. Ao seu valor artístico, que o axiganta e fai sobresair por riba de todol-os grandes músicos, engádese o prestixio persoal e o fondo valor psíquico dos seus sentimentos.

Esculcando a sua vida, atópase n'ela unha faceta, cáxeque esquencida no tráfego da sua novelesca eisistenza, que fai xurdir cara íl unha franca simpatía. Chopín foi nazonalista toda a sua vida. No seu peito latexaron decote xuntamente co amor â Arte, as ansias da libertade pra sua inesquencibre Polonia, traidora e crudelmente asoballada. Dende neno sentíu istas arelas, mais non puido chegar, como degaraba, a defender os seus ideaes coas armas. Sua nai, Xustina Krzyzanowska, tivo varias razóns pra facelo arredar de Varsovia. Emilia, a irmán mais nova morrera d'unha afelzón pulmonar, e íl —tan semellante a ela nos rasgos faciales e nos sentimentos artísticos— facía temer, pol-a sua pouca saúde, o mesmo desenlace; ben sabía tamén, que en canto escomenzase a loita, o seu fillo morrería sin groria nin proveito pra sua patria. Por iso quixo que trocase de aires e de vida. Ademais os homes das suas irmáns liñan cárregos púbricos e as suas manifestazóns nazonalistas comprometerían seguramente o seu porvir. E animado pol-o seu mestre Elsner, e cáxeque obrigado por sua nai, alonxouse de Varsovia, e fixo un recorrido artístico por Alemania e Austria, chegando a París no ano de 1831.

Alí tivo a ledicia de se atopar con Tito Woyciechowsky, íntimo amigo seu, que chegara facía pouco fuxindo de Polonia, onde dirixira un fracasado movimento nazonalista. Axiña se puxo en contaito con todol-os seus compatriotas, con quen gustaba de parolar na lingua nativa e de lembrar as terras que tan fonda saudade lle causaban.

O nobre e sinceiro amor a Polonia, plasmouno Chopín nas «Polonesas», composizóns musicaes desenroladas de temas populares, que cultivou primeiro o príncipe Oginski, seguíndolle dimpois Lipinski e Maysender e logo Weber. Pero ninguén coma Chopín, soupo levar ô pentágrama o entusiasmo e grandeza valente d'un pobo que soupo de señoríos e de conquistas. A sua primeira «Gran Polonesa» —di Carmela Eulate no seu estudo encol d'este músico— produxo no mundo musical unha impresión indescriptibel, algo asi como si se ollara a estatua viva de Polonia, erguéndose soberbia no meio do París democratizado e afirmando coas notas dos seus temas nazonales que podía estar sometida, pero que non ficaba domada.

Achándose en Londres, —onde conquerira un dos trunfos mais grandes da sua carreira artística— repoñéndose d'unha frebe que o tivera entre a vida e a morte, recibeu a agradabel visita do seu amigo e patriota Tito Woyciechowsky, emigrado en Inglaterra. A presenza d'iste valente e nobre polaco que con tanto fervor loitaba pol-a independenza da sua patria, e as longas parolas que os dous sostiveron, espertaron en Chopín, as añoranzas da sua asoballada Polonia, e sentíu os remordimentos da sua inaitividade. Lembrándose de que por amor â Arte, e por atender os consellos de sua nai, esquencera os berros dooridos da patria en peligro, chamouse cobarde e arelou a fortaleza e a ardencia d'aquel seu amigo a quen tanto ademiraba, pra poñela ô servizo do ideal. Non podendo facer outra cousa, entregoulle a Tito a forte suma de diñeiro que lle valera o seu concerto na sâ Broadway.

Mais tarde en París, axudou sempre e gastou

moitos miles de francos en protexer ôs emigrados polacos. Manifestándolle algúns d'eles o sentimento que tiñan de lle ser tan gravosos, díxolles íl:

– Xa que na insurrelzón de 1830 non puiden loitar pol-a patria, e oxe podo menos, por acharme doente e sin forzas, deixade siqucra que pague iste rescate, e que axude a quen tan nobremente cumpre co seu deber.

A Federico Chopín, uneuno unha íntima amistade coa condesa Potocka, compatriota sua, e nazonalista eisaltada coma íl. Moitas seráns xuntábanse pra lembrar a terra lonxana e falar na lingua nativa. Chopín fuxía de todol-os xuntoiros e reunións onde tan agasallado e desexado era, pra se gorentar na doce emoción d'aqueles viaxes sentimentals, que en compaña da condesa facía a Polonia. Él sentado ô piano, preludiaba aires polacos, e improvisaba encol de temas nazonales; cantaba, dimpois ela, coa sua ademirabel voz de soprano vellas canzóns e cantos populares. Parolaban da patria asoballada e das cadeas que tanto arelaban esnaquizar. E ô derradeiro, lían con santo recollimento os delicados e doces poemas de Mickiewicz on de Witwicki.

Unha serán de outono – por aquél tempo xa estaba Chopín atacado da doenza que o matou – en que se achaba na casa de Jorge Sand, n'unha d'aquelas reunións en que se xuntaban as primeiras figuras do arte e da literatura, sentíndose desacougado e nervioso, ergueuse silenzosamente e saiu da sá. Ninguén fixo caso da sua saída. Dirixiuse ô cabán próisimo en que acougaba o piano Pleyel, e púxose a preludiar os compases armoñosos do «andante espianato» da «Gran Polonesa». Os artistas e literatos que na sá, discutían de arte e de literatura, escoitaron as notas do Pleyel amortecidas pol-a lonxanía; de pronto ouservaron que aquelas ían aumentando de intensidade, multiplicando a sua potencia acústica; semellaban cen pianos soando a un tempo. De súpeto ouviron un berro gutural e o Pleyel ficou silenzoso. Chopín apareceu na sá. Traguía os ollos desencaixados, o cabelo revolto, a faciana mollada de suor frio. Tremaba de terror e de medo. Preto d'unha hora estivo sin poder falar. Dimpois espricou a terrible visión que tivera. En canto escomenzou a tocar a Polonesa, sentíu que unha forza misteriosa lle enchía a i-alma de enerxía i-entusiasmo e que a lembranza da lonxana Polonia se recruecía no seu maxín. Unha névoa escura impideulle ollar o que tiña diante. Mais de súpeto fixose crara e Chopín puido enxergar unha longa cabalgada de cabaleiros polacos ricamente armados a estilo do século anterior. Ao pasar, todos o ollaban fixamente. E íl ben líu n'aquila ollada que lle botaban na cara a sua cobardía. Quería parar de tocar mais non podía; unha forza misteriosa obrigábao a seguir tocando cada vez con mais forza. A través dos claros que os cabaleiros deixaban entre sí, abesullou as nevadas llanuras vistulianas. No istante de soar os derradeiros compases da «Gran Polonesa» a visión esfumouse no ar.

Unha vegada, achándose Chopín n'unha reunión en cas da condesa Potocka, dou a coñecer unha composizón que a todos impresionou fondamente. Era a sua famosa Marcha Fúnebre. Cando rematou, ergueuse e dixo:

– Isla é a Marcha fúnebre da Polonia escravizada; pero algún día outro artista de xenio que leve sangue polaca nas suas venas, escribirá a Marcha triunfal da Polonia independente.

O 18 de Octubre de 1849 enterrouse Federico Chopín no cimiterio do Père-Lachaise. O seu corpo cubriuse – como era o seu degaro – coa terra de Polonia, que dende que chegara a París, gardaba íl como un tesouro.

MAGARIÑOS NEGREIRA

UNHA NOVA VIA ROMANA

A eisistenza d'unha trasversal que pasando pol-os vals do Támega e da Arnoya xúntase as vias 17 e 18 do itinerario d'Antonino, foi xa suposta antre óutros, pol-os Sres. Fernández Guerra e Sanjurjo. O primeiro citado pol-o P. Manuel Alves (1) fundándose na iscripción da ponte de Chaves, pensa qu'os dez pobos que n-ela figuran concurriran no tempo de Vespasiano pr'a costrución d'un camiño antr'os *Lucenses* e os *Vettones*, por Iria, Caldas de Reis, Cusanca, Carballiño, Ourense, Verín e Chaves, e dende ali ó Douro.

O Sr. Sanjurjo (2) di o seguinte: «Aun debía unirse con la vía (refírese á Vía Nova) más adelante de Salientibus otro camino que de Laza, por los Castros de Laza y de Escuadro, había de ser uno de los más cómodos y quizá el único para los Aquiflavienses que hubieran de utilizar la vía para Asturica Augusta. Sea o no cierta la inscripción del puente Bibey, los Aquiflavienses tenían fácil acceso a la vía subiendo la cuenca del Támega y continuando por la del Arnoya, si existía este camino y en caso contrario, no podían utilizarla hasta después de dicho puente, sin cruzar las sierras de Queixa o de San Mamed».

O Sr. Sanjurjo, partindo do erro d'identificar a Salientibus con Baños de Molgas, levaba a trasversal dend'os arredores d'esta localidade pasando por Castro d'Escuadro, ata a Arnoya e seguindo despois pol-os vals d'iste río e do Támega pra rematar en Chaves.

Hoxe parece fora de dúbida, de conformidade co-a opinión de Blázquez, que Salientibus coincidía pouco mais menos co actual Arnuide.

Como se vé o Sr. Sanjurjo apoiaba a sua suposta trasversal en deduciós lóxicas sin mais fundamento real que a eisistenza da ponte de Chaves, cuio orixen romano non se pode por en dúbida.

Nós que temos andado o val do Támega dende Chaves deica Castro de Laza, atrevémonos a afirmal-a eisistenza da devandita vía romana.

No camiño que de Verín leva a Tintores, como o que de Retorta vai pra Laza e Castro de Laza, aprécianse siñaes de camiño romano, ponte Pedriño sobr'o Támega, en Matamá (Laza) está asentada en cimentos d'unha antiga ponte cuio orixen non podemos fixar, mais coidamolo romano.

Pro o que identifica sen lugar a dúbidas o camiño que nos ocupa, son dous miliarios

(1) *Estudos arcbeológicos do Maior Calestinio Bepa*. Archeol. port. vol. XX.-1915.

(2) *Los caminos antiguos y el itinerario 18 de Antonino en la provincia de Orense*, Bol. de la C. P. de Monum. Orense, tomos II e III.

inéditos achados na direición que aproximadamente debía levar a pretendida vía. Un foi atopado por nós en Tamagos, aldeia situada antre Verín e a fronteira portuguesa. Ven a ter un metro de longo por 35 cents. de diámetro (lástema qu'a perda d'uns apuntes nos impida dar as medidas esautas das duas pedras) e forma parte da fachada d'unha humilde casa situada no centro da dita vila de Tamagos.

Por desgracia esta posto de tal xeito que deixa coberta case toda a leenda da que pouco mais se pode ver qu'as letras ANT.

O outro miliario está no «Muiño da Veiga» antre verín e Vilela, a uns dez kilómetros do anterior. D'esta pedra tivemos coñecencia pol-o ilustrado párroco de Verín, Don Santiago Rodriguez. É meirande qu'o de Tamagos e d'il pode dar ideia a fotografía I, na que se pode apreciar o desgaste natural da pedra a causa de s'atar a ela dende tempo inmemorial os ronzales das bestas que van ó muiño pol-o que é d'imposibre ou dificilisma leutura. Está disposta de forma qu'as letras quedan lavertidas, como fácilmentes se pode ver na fotografía.

Ademais d'esta epigrafía, escrusiva das vías romanas, acháronse en difrentes épocas, perto da trasversal qu'estudamos, outras lápides romanas, qu'anque por si soilas non presupoñan a eisistenza d'unha vía, poden así e todo, contribuir a identificala. Temos á vista unha interesante monografía do noso amigo, o mestre Florentino L. Cuevillas en col da distribución da epigrafía romana non miliaria na provincia d'Ourense, e d'ela dedúcese que quitando seis, todal-as inscripcións romanas da provincia están n-algunha vía ou trasversal.

A nosa trasversal conta deica hoxe a mais dos miliarios citados, con tres lápidas romanas: a d'Alvarellos, núm. 2.512 de Hubner, e 13 de Vázquez Nuñez; a de Abedes, número 2.522 do primeiro, e 14 de Vázquez Nuñez e unha ara inédita, descoberta por nós en Castrelo do Val, e que reproducimos na fotografía II. Áchase esta pedra n-un patio da casa do Sr. Sabaris do dito pobo; ten d'altura total 91 centímetros por 46 d'anchor e 33 de groso.

Parécenos bastante todo o dito pra deixar determiñada esta vía en liñas xerás. Non pudemos estudala en todo o seu longor, com'era o noso deseo qu'agardamos cumprir algún día; mais en tanto queremos deixar sentadas as nosas ouservacións que poden servir de base pra ulteriores e mais concenciudos traballos.

MANUEL FERNANDEZ COSTAS e

MANUEL FUENTES CANAL

FESTA DA LINGOA GALEGA

COLEICIÓN DE REFRANS DE ALMANAQUE

LEMA:

«A anada non se pilla á carreira».

I N T R O I T O

Refrán debe de se considerar como a primeira e a mais sinxela manifestación do arte popular, pois o elemento paremiolóxico foi o lazo de unión entre da lengua e da poesía do vulgo e da dos eruditos.

Contra do que pol-o xeneral ou común das xentes se coida é labor merecente e dina de sere louvada a de recoller as máisimas tradicionás do campo que teñen por obxeto as prácticas da agricultura e da metereoloxía nas suas mutuas relacions, formando así eso que se chama:

Refrans do pronóstico

***

O *Refrán* é de todol-os tempos e lugares; pero en España non se lle apricou tal nome senon dempois de varios séculos de eisistencia.

O distinguido escritor Sr. Colarelo y Mori nos di, n-un dos moltos dos seus escelentes traballos, falando d'esta materia «que dende comenzos do século XIII hasta os mediados do XV, nosiros refrans levaron o nome de *fabla*, *fablilla* e outros diminutivos do mesmo verbe: *patraña*, *partilla*, *verbo*, *viesso*, *palabra*, *retraire y exempro* ou *proverbio*, o máis común de todos, sin que nin unha sola vez se haxa atopado co a voz *refrán*, que ao fin e á postre chegou a prevalecer».

***

Na nosa meiga terra galega son moitas e moi cursidosas, ao par que infresantes, as colecciós formadas d'esta ponla do *folk-lore*. Entre das, mais ou menos estensas, referentes aos refrans en xeneral citaremos as de R. C. (Ricardo Caruncho); Leiras Pulpeiro, Manuel Murguía, Pérez Ballesteros, Saco Arce, Marcial Valladares, Carré Aldao, A. de la Iglesia e outros.

Canto as colecciós agrícolas e metereolóxicas cumpre sinalemos as de Alvarez Jiménez, *Pedro Merille* (Salvador Golpe) e Carré Aldao.)

Vaia pois, agora esta nova escolleita a lles facer compaña ás que deixamos ditas. Poderíamos facela mais longa e á mais concordala con refrás d'outras comarcas e países, xa para facer resaltal-a analoxía do noso refraneiro cos alleos, xa para remarcal-as diferencias de concepto, habidos a desigualdade de condiciós climatolóxicas e topográficas, como por exempro no noso refrán:

Ano de nevadas, ano de fornadas.

que ten os seus similares en:

Any de neu, any de Deu. en Cataluña.

Año de nieves, año de bienes, en Castilla.

Anno de nevao, anno de pao, en Portugal.

Année ée neige, anne de bon grain, en Francia; e

Annata nevaria, annata frumentaria, en Italia:

mais que ten o senso contrario na provincia de Badajoz, onde:

Año de nieves, nunca lo vieres

e nas provincias andaluzas, nas que:

Año de nieves, año de bienes... en tu casa si los tienes.

Véxase, pois, a comenencia de facer ese estudio comparativo; mais non o creemos axeitado no caso presente e o deixaremos para mais adiante s'esta nosá coleición tivera a fertuna de obter algunha recompensa.

***

Estivemos cavilando que forma poderiamos lle dar ao noso traballo e dempois de molto pensalo, pareceunos a millor a de xuntal-os refrans en difrentes grupos, que garden certa analoxía. Dividímolos en

I Referentes ao ano.
II Pronóstico das estacións.
III A Semán.
IV Festas movibres.
V Meses do ano.
VI Predicións do tempo.

Alá van, pois, no precuro da benevolencia d'un xurado digno e competente, nas mans de quen encomenda o seu traballo.

O autor, millor dito, recopilador.

REFRANS DO PRONÓSTICO

GRUPO PRIMEIRO

REFERENTES AO ANO

1 Ano de ameixas, ano de queixas.
2 » » amoras, ano de choras.
3 » » nevadas, ano de fornadas.
4 » » noces, ano de voces.
5 » » » , ano de mortes.
6 » » peras, nunca ecá veñas.
7 » » landras, ano de grasas.
8 » » saltón, ano de perdigón.
9 » » ovellas, ano de abellas.
10 » » xiadas ano de parvas.
11 » » moita herba, ano de moita m....
12 » Seco tras de mollado, garda a lan e vende ao fiado.
13 Ano novo, vida nova.
14 A anada non se pilla á carreira.
15 Anadiña pouca, anadiña moita vai chegando unha co a outra.
16 Cando Deus quere dal-a anada, n'a tolle chuvia nin xiada.
17 Cando o ano entrare en domingo, vende o boiciño e merca milliño.
18 A Galicia a fame ven nadando, ou
19 A Galicia ven a fame nadando.
20 Cal o ano tal o xerro.
21 En ano de viño, compra ou garda viño.
22 En ano que moito chove, o labrador traballa mais que come.
23 Alá vai serodio con temperán, mais non na palla nin no gran.
24 Ano de laceiras, en cada esquina unha panadeira.
25 Nos meses sin *r*, marisco non comas, nin marisco merques.
26 Colleita mollada é meia anada.

GRUPO SEGUNDO

PRONÓSTICO DAS ESTACIÓS

1 Dende Santos a Nadal é inverno natural, ou
2 Santos e Nadal, inverno carnal.
3 No inverno sobre todo o gando ha de estar ben comido.
4 No inverno non hay mal can, nin mala pólvora no vrán.
5 O inverno come e non cria.
6 Enxamio probe nace no inverno e no Mayo morre, ou
7 Enxamio probe no inverno nace e no Mayo morre (é o núm. 14 de Mayo).
8 No inverno sempre precura que de augoa non haxa fartura.
9 Dende que ven o cuco, fora pulpo.
10 Dende as cereixas aos nabos, ben estamos; dende os nabos ás cereixas todas son queixas.
11 Augoa en Outono mata á seu dono.
12 A horta en Outono, manten á seu dono.
13 Tral-o veraniño de San Martiño chega Nadal c'o seu inverniño.
14 Froles en Outono, fame en ano novo.
15 A verdura no Outono, coma a seu dono.
16 Día de San Martiño, probo o teu viño (dupricado no núm. 4 do mes de S. Martiño).
17 Dempois de San Martiño deixa a augoa e bebe o viño (dupricado núm. 9 do mes de San Martiño).
18 Cando ven o cuco, ven o pan ao suco.

19 En inverno o gando sobre todo ha de estar ben alimentado (variante do núm. 3).

20 O sol no inverno sal tarde e ponse cedo (vexase o núm. 17 de Xaneiro).

Outros moitos mais refráns hai que poideran ter cabida n-este grupo; pero os deixamos para os seus respectivos meses.

GRUPO TERCEIRO

A SEMÁN

1 Cando o Domingo chove dempois da misa, a semaniña enteira vaise de risa (somella ao núm. 4).

2 A muller o Domingo e o millo c'o rocío.

3 Non hay Sábado sen sol, nin romeiro sin frol, nin dona, ou dama, ou Marica sin amor.

4 Se Sábado chove e Domingo ante misa, pol-a semán adiante verás que vesa (concorda c'o núm. 1).

5 Sábado a noite, Marica toma a roca ou a roupa.

6 En Martes nin te cases nin te embarques.

7 Traballadoriña dos días de festa, relóceche o c. por entre das xestas.

GRUPO CARTO

FESTAS MOVIBRES

1 Martes do Antroido ¿cándo has de vir? Casquiñas de ovos que habés de roxir.

2 O Antroido co as suas artes botou á San Matías fora do Martes (véxase Febreiro).

3 Cada Antroido, seu choqueiro.

4 A Pascua onde quixeres, e o Antroido onde as mulleres.

5 Por San Pedro da Cuadrela (cuadra gesima) sal a cobra da sua pedra.

6 Domingo de Ramos o que non estrena faltanlle as maos.

7 Domingo de Ramos lava os teus panos que na semán de Pasión, lavarás ou non.

8 Se a procesión de Delores sal, tamén salen as demais.

9 Altas ou baixas no Abril se n as Pascuas.

9 Por Pascua de Resureición tres cousas non teñen razón: sardiñas saladas, castañas asadas e predicación.

10 Na semán d'Ascensión, tres días carne e tres días non.

11 Chuvia na semán d'Ascensión, cria nos trigos mouron; pro é un regalo. San Pedro c'o seu xerro; San Cristobo c'o seu cobo; Santa Mariña co a sua regazadiña; Santiago c'o seu canado; San Lourenzo c'o seu caldeiriño penzo; Nosa Señora c'o a sua ola; e San Miguel c'o seu tonel (véxanse os números 17 e 18).

12 Durante a vintena de Advento, veñen á tempo, chuvia, neve e vento.

13 Cada cousa no seu tempo e os nabos pol-o Advento.

14 Pascuas molladas, moitas sobradas.

15 » enxoitas, nin poucas nin moitas.

16 Dempois da Pelengrina (primeiro domingo á partir do 8 de Septembro) o inverno ven axiña ou vense encima.

17 A chuvia na semán d'Ascensión leva o centeo e deixa o relón (véxase o núm. 11).

18 Chuvia na semán d'Ascensión, nin boa faba nin bon melón (véxase o núm. 11).

19 O traballo da Pascua arde como a ascua.

ARVERTENCIAS:

Nos refráns dos meses hay algúns que corresponden á dous ou mais de eles: uns van repetidos en cada mes e outros somentes figuran no primeiro a que fan referencia.

Así mesmo facemos notar a relación de uns con outros sinalandolles o número que teñen no mesmo mes ou o que levan n-outro, no que tamén se insertan.

GRUPO QUINTO

OS MESES DO ANO

Xaneiro:

1 N'hay lua cal do Xaneiro, nin amor como o primeiro, ou Luar o de Xaneiro, cariño o primeiro.

2 Xaneiro, xiadeiro.

3 Obreiro en Xaneiro, pan te comerá e obra non fará (contrario ao núm. 26).

4 Por San Antón, xa a galiña pon: pol-a Candelaria a mala é a boa.

5 Pito de Xaneiro vai co a sua nai ao poleiro.

A EDADE DO FERRO NA GALIZA

(Proseguimento)

AS SÍTULAS E AS DOAS DE VIDRO

Villaamil e Castro atopou en terras de Mondoñedo uns anacos d'unha sítula de bronze, anacos por fertuna d'abondo numerosos pra que aquil arqueólogo chegara a determiñal-a

Fig. 128

Fig. 129

(Restitución)
Fig. 130

(Restitución)
Fig. 126 bis

Fig. 131

(Restitución)
Fig. 127

sua forma do geito que se reproduz na figura 125. Estaba esta peza provista d'unha tapa ou coberteira, e nos puntos d'unión das angas co caldeiro, presentaba unhas láminas decoradas con espirás (fig. 126), (1) send'o seu conjunto case idéntico ó d'un eixemprar bretón desatuado no túmolo de Redher en Plougenmelen (Morbihan).

Outra clás de sítula que tamén debeu ser usada na nosa terra, é a que se ve no, repujado da diadema de Ribadeo, de forma ovoide con grandes angas, boca estreita e unha especie de pé, semellante a un tipo itálico da necrópolis de Arnoaldi, que s'atopou tamén en Cowrins (Irlanda).

Compre afastar dende logo a opinión ademitida hastra hai poucos anos, que consideraba as doas de vidro com'oujetos de frabicación oriental y-espallados no Ocidente pol-os mercaderes de Tyro e Carthago. Sábese hoxe qu'os Fenicios non manufacturaron o vidro hastra ben tarde e qu'a sua introdución na Europa é moi enterior ó comenzo das suas espediciós mercantís.

A industria vidreira ten, asegún se cree actualmente, a sua orige no Egipto, e dend'alí foise estendendo pol-o Mediterráneo pra rubir despois car'o N, pol-os vieiros do estano e do ámbare. Produto d'importación na Edade do Bronze, o vidro principiou a traballarse no centro e no W do noso continente, ó parecer nos meiados da Edade do Ferro, y-alcanzando a sua máisima altividade no periodo de la Tene, en cujos jacimentos alcóntranse d'abondo doas y-enfeites de moitas clases.

Pol-o que toca a Galiza, principal centro estannífero no alborexar da Edade do Bronze, é case seguro que dende cedo o comencio d'iste metal houbera introducido n-ela os tubiños anelados qu'apareceron tamén no Argar e na Gran Bretaña.

Os tipos de doas que foron achadas na civi-

(1) Villaamil, cp. cit.

dade de San Ciprián de Lás, singularmente abundante n-istes oujetos, son os seguintes:

A) Doas esféricas ou cilíndricas, de coor verde, con ollos incrustados a zonas circulares brancas y-azues.

B) Doas de vidro, de ruín fabricación, de coor azul e que se presentan sempre moi descompostas pol-a aución do tempo (idénticas moi semellantes alcontrounas Santos Rocha en Santa Olaya).

C) Doas de vidro circulares ou discoidales de coor amarelado, co vidro traslúcido e d'escelente frabicación.

Nos nosos jacimentos é pouco frecuente a aparición d'utiles d'uso industrial ou doméstico, en que són tan abundantes as estacións francesas de la Tene y-ainda o Castro asturiano de Caravia, podendo enumerar somentes a iste respeito, unha fouce de ferro atopada no N de Portugal (1) y-outra de bronze alcontrada no Tecla, téndose achado tamén n-esta citania duas pinzas, varias agullas y-unha folla de coitelo.

Com'oujetos d'uso descoñecido, podemos siñalar un pequeno bronze cóncavo e rcutangular, decorado con cadrados de cravos remachados pol-os dous lados e a lámina tamén de bronze c-os caraulerísticecos circos estampados procedente o pirmeiro de San Ciprián de Lás e depositado o segundo no Museu d'Ourense sen indicación de procedencia.

(1) Villaamil, op. cit.

XVIII

A CERÁMICA

Fusaiolas e pesas de tear. – Teñen os oujetos d'esta clás que coñecemos, as formas ordinarias que lle son propias en case a totalidade das civilizacións protohistóricas. Esféricos, cónicos e mais frecuentemente discoidales, de seición bicóncava ou prano-convexa, non ofercen nin pol-o seu gelto costrutivo nin pol-o seu adorno reducido a sinxelas liñas riscadas, ningunha cousa dina de retel-a nosa atención.

Os vasos. – A circunstancia de ter aparecido tod'o material cerámico de que dispomos antr'as ruiñas das citanias ou na área dos castros, onde soilo por casualidade com'en Santa Olaya, atópanse juntol-os testos d'unha mesma vasija, fai pouco doada a determiñación das formas que temos que realizar case sempre por conjeturas, de seguridade moi relativa.

Contamos así e todo con dous potes trabalosamente refeitos que proceden do monte de Santa Tecla, e co jerro dentro do cual apareceron as arrecadas portuguesas do castro de Laudos, y-engadindo a istes elementos o que poidemos ouservar estudand'os testos recolli-

Fig. 132

dos na cividade de San Ciprián das Lás, podemos siñalar já os seguintes tipos:

A) Ola grande, de paredes grosas, boca ancha e colar curto e pouco revirado. Atopáronse restos d'estas vasijas en San Ciprián das Lás e no Castromao, perto de Celanova (figura 126 bis).

(B Jerro cilíndrico, ó geito de bock e provisto d'unh'anga acanalada (San Ciprián das Lás, (fig. 127).

C) Pote pequeno, de paredes finas, moi ensanchado no centro e con colar estreito e moi revirado (fig. 128).

D) Pote do mesmo tipo qu'o anterior e provisto d'unh'anga (Santa Tecla e San Ciprián das Lás, (fig. 129).

E) Prato circular de bordes ergueitos e de paredes grosas (San Ciprián das Lás, (fig. 130).

F) Jerro sen angas vestreitado na parte central (Castro de Laudos, (fig. 131).

G) Jerro coa anga partindo da boca (figura 131 bis).

Todas estas vasijas están feitas a mau, e son de barro ordinario con moitos graus de cuarzo incruídos na sua masa; anqu'ás veces y-en testos de vasos pequenos, nótase un maor coidado na sua escolla e preparación, pero todas elas presentan en general os carauteres propios d'unha boa cocedura, o que fai sospeitar en contra do dato suministrado por Strabón, qu'os galegos da Edade do Ferro coñecían o uso do forno cerámico.

As decoracións prauticábanse por riscado ou por estampado, conseguíndose iste por meio d'unha rodiña que levaba entallado no borde o dibuxo ou por moldes negativos que se manexaban ó geito d'un sello.

Os motivos decorativos son pouco mais ou menos os mesmos qu'alcontramos já nas pedras esculpidas e nos adornos das joias. Circos sinxelos ou concéntricos, semicircos, eses, triángulos, losangos, espiñas de peixes, grupos de liñas, pétalos, pérolas ou riscadelas ungulares qu'a veces arrodean o borde das vasijas.

Estas decoracións dispoñense case sempre en zonas hourizontás separadas por liñas riscadas ou saintes, sendo particularmente notabre pol-a sua identidade co-as cerámicas vilanovianas, a decoración en faixas de eses e circos cuia aparición siñala Leite no N de Portugal e que tamén s'atoparon en San Ciprián das Lás. De todas elas dará millor ideia qu'a descrición mais miuda os dibuxos da fig. 132

Coma se vé, non hai na nosa industria cerámica nin primores de fabricación incompatibles co descoñecemento da roda, nin grande originalidade nos decorados, nin xiquera esmero na escolla e preparación dos barros. Son as nosas olarías protohistóricas rudas e sinxelas, y-o seu principal méreto é sen dúbida o de seren inteira e prenamente galegas.

En efeito, no meio dos vasos á roda do E, S e C da Península, decorados con pinturas, que si ben se limitan ás veces a zonas cooreadas d'amarelo e bermello, reproducen outras figuras de bestas pantásticas y-hastra s'arriscan a repersentaren vivas esceas de caza e de combates, as cerámicas da nosa terra, feitas á mau y-adornadas con motivos geométricos riscados ou estampados veñen co-a sua presencia a siñalar unha separación antr'a nosa cultura dos Castros y-as civilizacións do resto da Península, y amostraren com'en Galiza ceibe d'infruxos estranos, perduraron nas cerámicas coma nos demais oujetos, os vellos estilos hallstátticos e subsistiron deica a aparición das ánforas e dos barros saguntinos.

E co-esto, dou por rematado o meu traballo, que coma dixen ó principiar, non é mais qu'un intento de sistematización da protohistoria galega, época singularmente intresante já que n-ela a nosa terra aparece por vez pirmeira ós ollos dos investigadores, autónoma e difrenciada das outras regiós peninsuares.

Moito hai que facer e que descobrir ainda con respeito a iste perlodo da vida de Galiza. Qu'iste meu labor d'oxe poida facer mais doadas as labores futuras e qu'os obreiros de mañá os alumee a mesma estrela que m'alumea a min, é o meu únieco desexo. Qu'os que veñan despois traballen coma nós traballamos pol-a santa Galiza, nai amorosa y-esquecida.

Ourense, a oito d'Abril do ano de mil novecentos vintecatro.

FLORENTINO L. CUEVILLAS

Non deixe de mercar
COUSAS por CASTELAO
Prezo CATRO pesetas

QUOD NIHIL SCITUR

(Proseguimento)

Si ainda queres engader mais, os monstruos qu'aparecen cada día, tantos e tan difrentes, sobre todo no nome, os sexos misturados antr'algunhas especies e en individos d'especies difrentes; especies mixtas, com'o macho, do asno e a égoa ou do cabalo e a burra; o liciseo do lobo e a cadela; do touro e a égoa, o cabrito montés; os quales son vulgares antre nós; do coilo do can e a raposa, do tigre, da hiena e do lobo cos que din que se xuntan, debe resultar unha terceira especie, coma do camello co-a égoa, do galo co-a perdiz, e si é certo o que din do abutre co-a águia do que s'enxendra o oxífrago.

A mesma mistura ousérvase nos arbres e outras prantas, coma no caularapo, nas malopérsica e amigdalopérsica e moitas outras, nas que por médio d'un enxerto, outense unha natureza intermedia antr'o enxerto e aquela en que o inxiren; si por fin engadel-os troques nas especies, coma no trigo ven ás veces a cizaña, e d'esta tamén o trigo, e a avea do centeo; s'engadel-o troque de sexo n-algunhas persoas, d'unha virxe en varón, coma dixeron aquiles (Hipócrates e outros) faral-o asunto moi difícile, e non saberal-o *quid* nin o *quommodo* nin o *a que*, nin o *quare*. Ainda menos o saberei eu.

E n-aquiles seres que non teñen alma, é mayor o cámbeo, mayor a diversidade na xeneración e na corrupción. Ademais apártannos da ocasión de saber, os variados e encontrados, efeitos da mesma causa; e pol-a contra, as varias, moitas e contrarias causas d'un mesmo efeito.

Un soilo cixempro (pra non ser prolixo de mais xa que no libro *In rerum examine* hanse discutir estas cousas con mais vagar) sexa pra ti a calor, o qual o mesmo enxendra que corrompe, quenta que enfría branqueia que ennegrece, afía que en grosa, arreda que xunta, derrete que coalla, seca que molla, enrarez que condensa, dilata que contrai, alonga que encolle, endoza que amarga, fai pesado que levián, dondo que duro, atrai que repele, move que detén, aleda que entristez. Pol-o derradeiro, que cousa hai que non faga a calor? Iste é a divindade subluar, o mau dereita da natureza, o axente dos axentes, o motor dos motores, o principio dos principios, a causa das causas, o istrumento dos istrumentos, a y-alma do mundo. Non sin razón, nos comenzos da filosofía, creeron moitos dos antigos qu'o lume era o pirmeiro principio das cousas. Con razón chamou Trimegisto Deus ó lume. Con moita razón, Aristóteles púdolle chamar a calor do ceo, anque non creese qu'a calor do ceo fose Deus; e por iso n-iste punto é inxustamente censurado por Cicerón. Pois que cousa millor qu'o lume nos dará ideia do poder e da virtude de Deus bó é omnipotente e unha imaxe da sua inefabre divindade? Il mesmo insinuouse pol-o lume, amostrándose a pirmeira vez n-unha ardente silva; e guiando c'unha coluna de fogo p:l-o deserto ó seu pobo predileuto; e descendendo en léngoas de fogo sobr'a xuntanza dos seus elexidos.

Ves cantas cousas; e así e todo, non é mais que un simpre incidente, cuia razón com'a das demais cousas énos descoñecida Como fai il soilo tantas cousas. É dificile d'entender e ainda mais difícile d'espresar, e dificilismo ou cecais imposible as duas cousas. Distinguen iles o que é *per se* d'aquelo que é *ex accidenti;* ouxetan a variedade do asunto, calquera cousa das que é mais dificile qu'a primeira. Quén coñece esautamente esta variedade? Ninguén. Din somentes algunhas cousas probabres; mais nada saben de certo. D'esto, despois. Agora abonda saber que nada se pode coñecer inteiramente.

Pol-a mesma razón: un efeito producido por causas contrarias, trai pra nós gran ambigüedade A friaxe provén xa do movemento, coma na axitación do curazón, do torax, das arterias e da auga quente; xa da quietude, coma si o home descansa despois d'estar quente pol-o movemento. A calor o mesmo, do movemento da carreira; da quietude si descansa o curazón, ou si non moves a auga fervendo. A negrura da calor nos Etiopes; do frío no membro morto, ou por moito tempo suspendido, sobre todo si pol-a comprensión s'impide o transito do sangue pol-as arterias. A podre, de todal-as calidades, agás a sequedade

(Continuaráse)

Archivo filolóxico e etnográfico de Galiza

Adición á festa do 3 de Mayo, ou da Cruz, en Laza (Verín)

A nota que nos deu o Sr. Fuentes Canal e que pubricamos no número anterior, temos qu'engader o seguinte:

«A Eva leva no brazo unha gueipiña chea de mazás, e vai fiando, provista de roca e fuso. O Adán leva unha eixada ô lombo. Simbolizan asegún o noso comunicante – Don Manuel Fernández Costa o traballo a que foron condanados ô seren botados do Paraíso.»

Debemos considerar iste costume com'un resto das repersentaciós sagras da Edade Mela, ou Autos Sacramentás, nos que se representaban esceas bíbricas, evanxélicas ou simbólicas. Tocantes ô simbolismo, no caso presente, debemos faguer notar o feito d'apareceren Adán e Eva na festa da Santa Cruz, siñal e istrumento da nosa redención da culpa qu'aquiles dous cometeran, pra nos lembrar a un tempo o pecado e o perdón, de xeito que a ceremonia ven simbolizar, en esencia, e den'o modo de ver cristián, toda a vida espirtual do home. O mesmo veñen repersentar moitos dos cruceiros da nosa Terra, que teñen na parte baixa da coluna as figuras d'Adán, Eva e a Serpente qu'os atentou, de sorte que a Cruz, abaixo, é o arbre do Paraíso, e enriba, o arbre da salvación. Concorda co-a doutriña – sostida antr'outros, se me non lembro mal, por Catalina Emmerich – de ter sido feita a verdadeira Cruz, co-a mesma madeira do arbre do Paraíso, qu'estaba habia moito na Piscina Probatia, a cuias augas comunicara a virtude.

Mais esto non esprica os curiosos detalles, cecais o mais importante, da cerimonia de Laza. Pra elo teríamos que recuar moito no tempo, e irmos ôs tempos pagaos, e d'istes os mais primitivos. É ben sabido a parte principalísima que nos cultos antigos tiñan, e teñen hoxe nos cultos salvaxes, as representaciós, danzas e mascaradas representativas, da vida dos deuses e dos *totems*. O Cristianismo ô orgaizal-as festas de caraute popular, recollen unhas vegadas de boe vontade e outras pol-a forza de sobrevivencia dos costumes dos pobos, moitas cousas da paganía, hoxe de feito inofensivas, e ás que ademais, tendo perdido a sua sinificación antiga déuselle outra compretamente difrente, axeitada ôs novos tempos e as novas creenzas. Veleiquí un dos estudos qu'están por facer na nosa Terra.

V. R.

Os cigarróns

De Laza ven tamén o costume dos *cigarróns*, que s'estenden a Verín, e derradeiramente, tamén a Ginzo.

Son homes que saen pol-o entroido, c'un vestido imitante ô dos toreros, c'unha carantoña de pau, e un chapeu que semella unha interpretación do tricornio de fis do século XVIII. Ô lombo levan unha pelica d'ovella, na man un pau c'unha vixiga de porco inflada, e no cinto axóuxeres e campaíñas.

O *cigarrón* ten dereito a bater coa vixiga a todol-os que pasan e ninguén lle pode bater a íl, faga o que faga. En troques, a xente anda atrás d'íl aldraxándoo. Ás vegadas, xúntanse dous *cigarróns*, collen a calquera pol-as pernas, e lévano â taberna, e o interesado tenlles que pagar viño. Percorren moitas aldeias, e chegan nas suas escursiós deica os Milagros.

Fora da terra d'onde saen, levan difrentes nomes, ou houbo outros persoaxes imitantes n-outro tempo, porque en Maceda temos ouvido referir que pol-o entroido viñan os *felos* de Limia, vestidos com'os toreros, con pelica d'ovella, chocas das vacas no cinto e caraute e caperucho de pau, todo d'unha peza. Pedían cartos, e untaban os zapatos da xente co bergallón do porco.

O nome de *fenos* ou *felos* ouvimolo tamén na parte d'Allariz, sen referencia precisa.

Tamén sen podermos determiñal-a locali-

dade, anque con referencia ás terras de Caldelas e Lemos, ouvimos falar dos *murrieiros*, que viñan de lonxe, vestidos do mesmo xeito, que pedían esmola e «sacaban as múrrias das pernas». Mais tarde, en Cristosende (concello de Parada do Sil) e na Teixeira, en Terra de Caldelas volvéronos falar d'un *murrieiro* que saía no entroido c'unha sorte de pantalla piramidal na testa, e cinto con chocas.

Non poden ter outro orixe os *choqueiros*, de que fala Picadillo, en *Pote aldeano:* «viste generalmente de señora, y le sirve de antifaz, bien una *filloa* o bien la piel de un conejo o liebre. Su característica es una borrachera de *caña;* y entra en el baile repartiendo palos a diestro y siniestro... Al *choqueiro* le está prohibido el uso de la palabra... puede dar gritos salvajes, saltar por encima de la concurrencia...» *Choqueiro* chaman ôs *irrios* da Teixeira (Caldelas) que levan chocas. Efeitivamente, o nome venlle das *chocas*, campaíñas ou cencerros. A verba é da mais crara derivanza céltiga, de *clocca*, que deu en francés *cloche*.

Os *Charrías* d'Allariz son hoxe máscaras fachosas que levan un pau pr'escorrental-os rapaces, chamándolles: --«Charrúa, m ... crúa»! Antigamente iban vestidos de colorís, c'un cinto de chocas, un zurriago de pelica e unha sorte de monteira, e iban pol-as aldeas pra que lle deran algo. Non sabemos s'a monteira era de pelica, ou a pelica pasou do corpo â punta do pau. Tocantes ô nome, temos ouvido asegurar que lles viñera d'un qu'había en Xinzo, que se vestía todol-os anos, e chamábanlle *Charrúa* d'alcume, o cal non pode ser certo.

O *Irrio* que vai diante da procesión da Virxe dos Remedios no Castro de Caldelas, leva unha carantoña de pau, un frac e pantalón, xeralmente a cadros de coores, reberetados de marelo ou bermello, e na mau un zurriago de pelica, seica antigamente de vexiga de porco, e corre ôs rapaces que lle berran: – Irrio, irrio peliqueiro!» Non quita que o apelativo de peliqueiro lle veña de ter levado n-outro tempo a pelica ô lombo. Xa falamos mais enriba dos *irrios* ou *choqueiros* da Teixeira, sen dúbida relacionados co-iste. Os dous concellos linchan, e dend'o Castro, vése a Teixeira.

Don Manuel Fernández Castro enterános de que o Abade de Castrelo do Val, Don Manuel Fuentes, n-un traballo pubricado en 1912 no *Heraldo de Verín*, en col das antiguidades d'aquela vila, di:

«Sea o no cierta la inscripción del Puente Bibey, los *aquiflavienses* tenían fácil acceso a la vía (refírese ô itinerario 18 d'Antonino) subiendo la cuenca del Támega y siguiendo por la de Arnoya, si existió este camino, y, en caso contrario, no podía utilizarla hasta después de dicho puente, sin cruzar las sierras de Queija y S. Mamed. En este caso estaría más apoyada la opinión que hemos oído de que nuestros populares y antiguos *cigarrones*, fueron importados de las costumbres gentílicas de la Zigarrosa; por más que, aunque sea cierto que sólo existían en la dirección de la transversal que indicamos, y aunque es verdad que, a excepción de Verín, Laza y hasta los Milagros, donde los hemos visto, no se conocen tales cigarrones más que en la parte de Asturias que confina con Galicia, con el nombre de *Girios*, tan parecido al de *Gigurros* que eran los de la Zigarrosa, no alcanzamos la razón porque dicha costumbre no haya quedado en lugares más próximos al Forum Gigurrorum.»

Non hai dúbida qu'os dous nomes *Girios*, ou millor *Guirrios* – do que cicais ven o *Irrio* de Caldelas – e *cigarrós*, semellan derivación dobre de *Gigurros* ou *Guigurros*.

Ora, Fausto Vigil, estudando os *Sidros*, *Guirrios*, etc., astures, (*Boletín del Centro de Estudios Asturianos*, núm. 3) deriva a verba *Guirrio*, co-a sua equivalente leonesa e palentina *birria*, do vasco *oguerria* – nadal, pois os Guirrios, Gidros, etc., d'Asturias, saen pol-o Nadal. En Lena, hai os *zamarrones*, imitantes ôs nosos *cigarrós*. O nome de *zamarrones* pódelles vir da vestimenta de pel ou felpudos, ou pode ser o mesmo de *cigarrós* alterado por contaminación fonética e influencia semántica da verba *zamarra*. Vigil cita os zaharrones de que fala a ley IV, tít. VI, Part. VII: «que cantan e facen juegos por precio».

A relación de todos istes costumes co-as danzas totémicas prehistóricas foi xa indicada por Uría y Riu (*Sobre el origen de los Sidros, Zamarrones*, etc. Boletín cit. n.º 5) e é cousa qu'axiña se vé no feito de levaren unha pelica

d'animal, resto do primitivo disfraz co que precuraban imitar ô *totem*, asegún pode verse principalmente nos estudos feitos en col dos aborixes d'Australia, por Spencer e Guillen, e encol dos da América do Norte por Boas. Son os chamados ritos miméticos, ou imitativos, cos que se trata de producir un fenómeno imitándoo, pol-a maxia que Durkhein chama simpática, e Frazer homeopática. O mais corrente é identificarse co *totem* ou animal sagrado, vestíndose de xeito qu'un s'imite á íl e facendo com'íl fai. Esto atópase na orixe de todal-as relixiós pagás, e relaciónase ademais co-a feiticeiría e co teatro, que s'orixinou tamén d'esto. Salomon Reinach en *Cultes, mithes et religion*, e Ridgeway en *The origin of tragedie* atoparon esto nos cultos gregos.

Efeitivamente, nos *Misterios* tan sonados, dos gregos, especialmente nos d'Eleusis, representábase pol-os iniciados, chamados *mystes* e *epóptes*, a historia dos deuses. Igual acontecía no Exipto, asegún Lámblico e Plutarco. Pois ben, os povos primitivos ou salvaxes teñen tamén asociacións segredas difrentes das totémicas, e ainda opostas – como os misterios opúñanse de certo xeito á relixión oficial – e os iniciados n-esas sociedades fan ritos e cerimonias miméticas, nas qu'ademais crian antre iles un vencello artificial d'irmandade (Véxase: Lang, *Mith, ritual and religión*, Londres, 1902). o qual conservase ainda nas asociacións masónicas, coma proba de que nos mais difrentes estados de cultura atópase de cote certos pensamentos fundamentás – que ô cabo veñen a ser as *Elementargedanke* de Bastián – e de que ten razón a moderna socioloxía en estudial-os feitos sociás nos agrupamentos humáns que nos semellan mais perto do estado primitivo.

Pois ben: ô voltaren d'Eleusis iniciados nos misteiros, o pobo ogardábaos en determiñado sitio do camiño, e ceibaba contra d'iles os mais tremendos aldraxes, sin qu'iles poideran responder. Igual que pasa cos *cigarrós* co *irrio*. cos *charrúas*.

Non quer esto dicir, crar'está, qu'istes teñan orixe grega, senón qu'os cultos pagaos d'outros pobos e as supervivencias d'istes nos modernos pobos civilizados, teñen unha orixe común no estado pre-cultural da especie, do que s'orixinan as difrentes culturas. Pol-o tanto, temos que filiar os nosos *cigarrós, charrúas, irrios, choqueiros*, etc., e ôs *guirrios, zamarrones* e *aguilanderos* asturiáns, ou nos ritos totémicos, ou nos das sociedades segredas primitivas.

V. R.

OS HOMES, OS FEITOS AS VERBAS

DO SEMINARIO D'ESTUDOS GALEGOS

EMPRINCIPIOU o terceiro ano da sua fecundísima laboura o importante centro de cultura galega que honra a Compostela. Damos eiqui breve nota das sesiós que se tiveron e dos traballos realizados no primeiro mes.

Inauguración do curso.

Foi o sábado 9 d'Outuno, n-unha aula da Faculdade de Letras. Doente o ilustre presidente do Seminario, Sr. D. Salvador Cabeza de León, presideu o Dr. Cotarelo.

O Segredario Sr. Tobío leeu a Memoria do curso de 1925-1926; e o Censor, Sr. Filgueira Valverde leeu unha relación dos socios ingresados e traballos leídos nas sesiós.

Despois o mestre Cotarelo deu unha conferencia na que deu conta do achádego d'un incunábule compostelán, unha folia de reliquias, imprentada en 1495, en Santiago, por de la Passera, un dos imprensores do misal de Monterrey. O qual veu a probar que Santiago tivo imprenta xa nos primeiros tempos, e non agardou a 1601, coma pensaron moitos. O traballo do Dr. Cotarelo, sinxelo e conciso, foi d'unha erudición prodixosa.

Na mesma sesión foron propostos pra socios os Sres. Carré Aldao, Rodríguez González, Saenz Mon, Novás e Margot Sponer.

Traballos feitos na primeira semán.

A seción de Catalogación Iconográfica dos Moimentos, cubriu mais de 500 papeletas de moimentos e catalogou 150 eirexas románicas.

Dos socios que residen fora de Compostlae, recibíronse moitas comunicaciós, papeletas bibiográficas e fotografías de moimentos.

Tamén son moitos os ouxetos que van recollidos pro Museo Etnográfico.

Curso de Fonética.

Moi logo emprincipiará un curso de leiciós en col de Fonética galega en comparanza coa dos demais idiomas peninsuares, a cárrego de don Loís Tobío Fernández.

Sesión do Sábado 23.

N-ela leeu o seu traballo de entrada o ilustre arquitecto diocesano e Direitor da Seición de Catalogación Iconográfica dos Moimentos, don Constantino Candeira. O tema foi: *Como murió el barroco en Santiago*, e é un traballo verdadeiramente dino de nota.

O Sr. Martínez López leeu unha comunicación en col de *Unha poesía inédita e autógrafa de Pondal.*

Pubricaciós e outros traballos.

O derradeiro pubricado é a *Síntese Xeográfica de Galicia*, de D. Ramón Otero Pedrayo que o Seminario pubricou coa axuda do señor Portela Valladares. Foi pubricada en *Lar* e a demanda d'eixemprares é ben grande. N-outro lado ocupámonos d'ela.

Logo se porá á venda *Hostia* de D. Armando Cotarelo, pubricación tamén do Seminario

O Direitor da Seición de Cencias do Seminario Profesor D. Luis Iglesias, está rematando o seu traballo anual, que ha tratar de *Los insectos de Galicia.*

Desexamos ô Seminario unha brilante campaña centifeca no curso que comenza.

M. MARGOT SPONER

MARCHOU pra Portugal, despois de rematar o seu viaxe d'estudo pol-a nosa Terra, a distinta romanista alemana Margot Sponer.

Graduada na Universidade de Berlín, e adicada ô estudo da filosofía romana, a señorita Sponer adica ô idioma galego unha atención preferente. Ten cáxeque rematado un traballo de moito volume en col do galego antigo, traballo que nos amosirou, e pr'o qual ten aproveitado todol-os documentos pubricados da nosa Edade Meia. Despois d'ise traballo imprentado, conta adicar outro ô galego moderno, pra o qual xa recadou ben datos, e pra rematalo fará outro viaxe.

As suas impresiós de Galiza, así como moitos contos e ditos que recolleu nas suas andanzas pol-as aldeias, han ser pul r cados en NÓS, que d'iste xeito honrarese coa sua colaboración.

Leve feliz viaxe a Srta. Sponer, e seipa qu'a acompaña a nosa devoción garimosa.

DIVERSIDADES

Pouco temos que dicir do Congreso Pedagóxico da Cruña. Si nos debates qu'alí houbo, e nas concrusiós qu'alí s'aprobaron, non s'atoparon en realidade ningunha novedade centifeca nin solución ningunha práutica pr'os probremas do enseño da nosa Terra, e si algunhas ponencias que ô privativo de Galiza se referían, non chegaron a leerse, en troques, o Congreso deu ocasión pra que algunha xente moza, disposta e seriamente preparada do Maxisterio,

da Inspección e do Profesorado da Normal, se vise, se coñecese e se relacionase.

N-Ourense celebrouse o centenario da pubricación do primeiro volume do *Teatro Crítico* do P. Feixóo, c'un certame literario orgaizado pol-a Asociación da Prensa. O auto tido no teatro, no que fixo de mantenedor D. Anxel Ossorio Gallardo, foi solene e brilante, anque anacrónico. Comprentamente fora do esprito do noso tempo, que xa non gusta d'estas cousas.

Non hai forma de volver ôs tempos do outro centenario, coma tampouco se pode volver ôs tempos de Doña Emilia Pardo Bazán.

O PROBREMA DA ETNOLOGIA

HEBREUS NA PROTO-HISTORIA DA IBERIA

TÔDAS as pessôas um tanto versadas na proto-historia da Peninsula Hispânica reconhecem o mistério, até aquí, impenetravel, de certas inscripções ibéricas.

E, de ha muito, etnólogos de valôr tinham chegado a uma conclusão dolorosa, que era a seguinte: Não vale a pena tentar a descifração dessas inscrições; são caracteres, de ha muito perdidos, de uma lingua de ha muito morta, de un povo, de ha muito extinto...

E, perante o reconhecimento dessa incapacidade, enfrentava-se a esfinge e passava-se alem.

Ora, um sábio investigador português, após muitos anos de silenciosos e tenazes exforços, obrigou a esfinge a falar e conseguio uma resposta e descoberta formidavel.

E a descoberta é a seguinte:

As inscrições epigráficas, em questão, **são documentos hebreus, gravados, en caracteres fonéticos, dos usados anteriormente a Edras.**

O Sr. Major C. L. Santos Ferreira, o crédito investigador, a quem nos referimos e que realizou a maior descoberta epigráfica dos últimos tempos, na sua obra: **A Escrita Hierática dos Hebreus, revelada pela interpretação das Inscripções Ibéricas,** e cujo trabalho fecundo motiva esta comunicação, foi mais longe ainda: Descobrio as letras hebraicas, correspondientes aos caracteres ibéricos e constituio assim a tradução em hebreu moderno e em linguagem vulgar dessas inscrições, que se encontram em Bensafrim, Ossonaba, Castellon de la Plana, Ourique, etc., etc.

Tôdas as pessoas cultas compreenderão o extraordinario valor desta descoberta, na triplice fórma, ibérica, hebraica e latina.

É claro que a historia da primitividade da Ibéria, a partir dos estudos deste erudito investigador, tem de tomar uma nova orientação, assim como o problêma dos iberos, assume proporções mais vastas e, sobretudo, mais claras.

Efectivamente, ¿quem eram os Ibéros?

Após o Scisma das Dez Tribus, mantem-se fieis as de Judá e Bejamin. Dispersam-se as outras. Viriam para a Ibéria e constituiriam o nucleo de uma imigração poderosa? Não nos compete e seria longo reproducir e comentar as interesantes e imprisionantes conclusões do investigador português e as concluções filológicas, a que chegou, tão perfeitas e claras, como a historia de hebreus primitivos da Peninsula, das suas lutas internas e contra Cartago, do seu contacto com o Arianismo, da questão mosarabe, etc., etc., questões, que o señor Major Santos Ferreira, utilizando as suas investigações e descobertas, aborda con lógica e criterio.

No entanto, prestêmos-lhe homemagem, mêsmo para que outros investigadores, e esse é o seu desejo a desenvolvan e adeantem, quanto possivel...

João ANTUNES

LIBROS

SÍNTESE XEOGRÁFICA DE GALIZA,
por RAMÓN OTERO PEDRAYO.
Cruña, 1926.

ISTE libriño, que é o IV volume da Bibrioteca do Seminario d'Estudos Galegos, é o traballo d'entrada do autor n-aquel Centro da alta cultura galega.

É o pirmeiro traballo centífeco de Xeografía de Galiza que se fai con criterio moderno, ben superior a todo o que se ten feito n-iste orde na nosa Terra. E eso qu'ainda non é un traballo feito, senon un esforzo, unha esquise, e mais así e todo, leva xa todol-as ideias fundamentais pra un conceito esauto, preciso e verdadeiro de Galiza no orde Xeográfico.

Estamos eiquí lonxe da *Suiza española*, dos *fiords* das rias, e demais tópicos mentireiros com'andan por ahí adiante. Estamos diante d'un traballo centífeco feito por quen é artista. O traballo leva as seguintes seiciós: a) *Xeoloxía*, b) *Releve*, c) *Litoral*, d) *Crima e vexetación*, e) *Xeografía humán*, f) *Xeografía económica*, g) *Paisaxe*. Come se vé, o orde ven ser o mesmo qu'o da parte xeral da *Guía de Galiza*, do mesmo autore; mais eiquí están mais desenvoltas, mais feitas, mais adiantadas, e ademais teñen a ventaxa de levar cinco mapas ou croquis do autor, onde s'esprican as principás alineacións montañosas, o litoral, as rías baixas, o sistema fluvial do Miño Sil, e os outros rios.

D'iste libro e da sua utilidade, só compre dicir unha cousa: xa hai por onde estudar en pouco tempo relativamente – porque si as 80 páxinas que len léense en duas ou tres horas, estudalas como se deben estudar, que o millor é ollando o *Fontán*, servindo de guía os mapiñas da obra – xa hai por onde estudal-a Xeografía de Galiza. E xa hai por onde estudala conforme ôs derradeiros adiantos da ciencia Xeográfica.

O MARISCAL, traxedia histórica en verso por RAMÓN CABANILLAS e ANTÓN VILLAR PONTE, dibuxos de Cebreiro, Ed. LAR, 1926.

NON imos nós agora pôr nos cornos da lúa un libro que, embora moito tempo esperado, embora a sua coñecencia fora deica hoxe un privilexio dos íntimos do gran poeta de Cambados ou do agudo ensayista da Cruña, non por iso deixa de ser coñecido e ter resoante sona cand'ainda estaba inédito. Asina, canto se poida dicir en loubanza d'*O Mariscal*, está xa dito pol-os millores, embora todo o referente a este libro pertenza ainda â tradición oral.

O certo é que *O Mariscal* ten na segunda renacencia galega, unha sinificanza única en canto espresión das mais fondas arelas da vida, do pensamento e da literatura da nosa Terra, no istante en qu'o concebiron seus autores. *O Mariscal*, en canto peza literaria, resume e pecha unha época da nosa literatura; en canto espresión ideolóxica, siñala o vieiro por onde van os verdadeiros, ata o punto de qu'o podemos dar coma pedra de toque pr'a probanza das almas, e escollemos somente aquelas que gusten do *Mariscal* no seu segundo aspeuto.

O Mariscal ten pol-o tanto unha importancia histórica qu'iguala o seu méreto. Crar'está que hoxe, a xente ha ver mais a emoción dramática e as belezas líricas da obra, e que o seu valor histórico ha aparecer despois, cando pasadol-os anos se chegue a faguer clásica, e abrímola co respeito con qu'abrimos os *Queixumes dos Pinos*. Cand'iso chegue, quen sabe si a historie non terá xa chegado a acadar a leenda, e si a *saga* de Pardo de Cela non estará feita historial con documentos? Anqu'elo, com'os autores saben ben, pouco importa. O mito crea; a historia non. E cand'o mito s'envolve en resoancias d'ouro e ferro, coma nos bravos versos do Cabanillas, non hai sinon dar!le a razón ôs autores, cando poñen a leenda por riba da historia, podendo dicir nós co-iles e co ilustre folklorista catalán Rosendo Serra: «Embora a historia severa opoña as suas dúbidas, por riba d'ela latexa a y-alma da raza».

No *Mariscal* truñfa a y-alma da Raza, e asi s'esprica o galeguismo fondoutsemo d'unha obra que pol-a caste especial a que pertence – drama poético histórico – non pode por menos de lembrar outras do teatro castelán, as de Marquina especialmente, co-as que sostén a comparanza, e das que se difrencia no mais íntemo e ainda en pormenores de conceición e execución, mais fina sendo tan forte. No *Mariscal* truñfa na trama a y-alma da Raza, por mais qu'a cabeza do Mariscal rode no patíbulo; e truñfa na obra que pra faguela axuntou os dous inxenios mais diversos e mais galegos que temos hoxe.

Pol-o derradeiro, o teatro noso ten co *Mariscal* unha obra cume, xénero novo eiquí, que non sabemos cando lograremos ver na escea.

V. R.

AS NOVELAS "LAR"

XA leva *Lar* vinteseis números. Dende *O Kalivera 30 H P* coa que se revelou Xulián Magariños un humorista intresante, un pouco da escola de Fernández Flórez, se cadra, saíron: *O consentimento*, de Luís G. Vicencio; *Desengano*, do poeta Pla Zubirí; *O home que deu vida a un morto*, estrana e atrainte pantesía de Leandro Carré; *A Coutada*, de Vicente Risco, boa novela anque teorizada de mais; *Xelo, o salvaxe*, de Fernández Armesto; *O Karma de Farruco Pilgueira*, coa que se revela Anxel Romero Cerdeiriña, picado tamén pol-o berme do ocultismo, e *A filla da Patrona*, de Xan Xesús González.

Agora surtiu unha de Gonzalo López Abente: *Fuxidos*, que si ben non é mais que unha siuxela historia d'amores – o amor que prende no curazón indefenso d'unha rapaza nova, d'esas *viudas de vivos* qu'os seus homes deixan a pouco de casados pra marcharen pra América – desenvólvese n-un fondo de mar bravo descrito con tan gráfica e perfeita sinxeleza, que lembra o das *Aran Islands* de Synge. É un acerto mais d'iste poeta do mar que é o López Abente. En todal-as páxinas síntese o balbor e o aroma salgado e friento do mar de Muxía, que ô cabo remata por levar ôs dous amantes, n-unha maruxía tráxica.

S. N.

REVISTAS

A GUÍA. Porto, números 37 a 48.

VEN iste volume inzado de doutriña filosófica, â que contribuien: José Sant'Ana Dionosio *(O Bergsonismo e o Nietzschanismo)*, F. Necoton de Macedo *(Filosofía e historia da filosofía)*, Leonardo Coimbra *(Liberdade e autoridade)*, Eugenio Aresta *(O espírito contemporáneo)*. Versos de Luís Cardim, J. de Almeara, Augusto Casimiro, Mario Beirão, Antonio de Sousa. Traballos de Vila-Moura en col de Mario Beirão, Hernani Cidade en col de

Garret, de Mendes Corrêa sobre antropoloxía e bioquímica e sobre unha gravura rupestre, de A. do Paço sobre indumentaria popular, de Luís Cardim sobre educación nos Estados Unidos. Deseños de Victorino Ribeiro e Antonio Carneiro.

BIBLOS, Coimbra, Xunho, Xulho, 1926.

SUMARIO: Dr. Mendes dos Remedios, *Finta para o pagamento do Perdão.* – A. J. de Costa Pimpão, *A Crónica de Guiné de Gomes Eanes de Zurara.*— Dr. Mario Brandão, *Contribuições para a historia da Universidade de Coimbra. Uma oração académica do Renascimento.* – Ernesto Donato, *Os reservados da Biblioteca da Universidade de Coimbra.* – Dr. Mario Brandão, *Uma carta acerca da viagem do Cardeal Alexandrino a Portugal.* – *Livros de Portugal.* – *Varia.*

A NOSA TERRA, A Cruña, 1.º Outono.

A interesante revista das Irmandades da Fala pubrica o seguinte sumario: Ao decorrel-os dias; O que todo galego ten que saber, resume d'etnografía galega, A canción galega, por J. V. Viqueira; A casa onde morreu Rosalía; Estancamento i evolución, por Magariños Negreira; En poucas verbas; Nai Galicia! poesía de Carmen Prieto; No camiño de Sant-Iago, por Xavier Pardo; A presidencia da Academia Gallega; Lecturas.

1.º Novembre 1926.

SUMARIO: *No Congreso pedagóxico rexional*, atinadas consideracións en col d'iste asunto, pol-a Redaición; *Duas opiniós de Nicolás Berdaieff*, por Ramón Otero Pedrayo; *Bohemia galega*, por Magariños Negreira; *No camiño de Sant-Iago*, por Xavier Pardo; *O teatro Catalán*, de redaición; *Para os da Terriña*, por Corosta González, unha dona que viveu a emigración e ergue a sua voz contra esta plaga da nosa Terra; *Homenaxe a Manuel Lorenzo*, reseña dos aitos celebrados no Ferrol en honor de tan enxebre gaiteiro; *Cousas*, por Víctor Casas; *Os galegos en Chile*; *Hores viatgeres*; *Liñas de loito*: *Galo Salinas*, *Barcia Caballero e Luís Porteiro* — *Lecturas*.

ORIENTACIONES, Madrid, Julio, 20, 1926, número 1.

REVISTA que dirixe en Madrí o noso compatriano Francisco J. Fariña, e onde colaboran: Juan Guixé (Políteca), F. Rivera Pastor (Dereito), C. Pereyra (América), Manuel Abril (Bláctica), A. Marichalar (Literatura), J. O'Donnell e C. González y Torres (Teatro), Oscar Esplá e Gustavo Durán (Música), A. Fabra Rivas (Custiós Sociás), F. J. Fariña (Economía e Finanzas), Luís L. Ballesteros (Revistas) e Edgar Neville (Sports). Iste 1.º número enfoca a autualidade d'un xeito xeral moi atinadamente, respondendo ó programa qu'espón. Trai un estudo da obra pictórica de Solana, actualidás literarias e teatrás, en col d'unha sonata de Strawinsky, sobr'a organización internacional do traballo, etc.

Imprenta LAR. Real, 36 - A CRUÑA

Dr. MOSTEIRO

MÉDICO ODONTOLOGO

Mediciña e Cirugía da boca -- Electricidade -- Rayos X

A Clínica Dental mais compreta de Galicia

SÁNCHEZ BREGUA, 5-1.º A CRUÑA

Apartado 67

Teléfono urbano 78
Id. interurbano 49

Fernández, Torres e C.ª

FERROS -- ACEIROS -- FERRETEIRÍA

MAQUINARIA AGRÍCOLA

Linares Rivas, 12 **A CRUÑA**

LUIS FÁBREGA

DROGUERIA E FARMACIA

Progreso esquina a Luis Espada

OURENSE

MERQUE VOSTEDE

Plumeiros RAFIUM

De mais dura qu'os de pruma e limpa millor

Véndense en todol-os estabrecimentos do ramo

Andrés Perille - OURENSE

Reloxería ZENITH

Máquinas parlantes, Discos, Agullas e Accesorios

M. Calviño

OURENSE

SOMBRERERÍA LEMUS

S. Andrés 74-LA CORUÑA

A mais económica de Galicia

MERQUE VOSTEDE

SÍNTESE XEOGRÁFICA DE GALICIA

por Ramón Otero Pedrayo

SANATORIO QUIRURJICO

DIREITORES

Manuel Peña Rey

Ginecología e Partos

José Mosquera Blanco

Cirugía geral

Especialista na gorxa, nariz e ouvidos

Situado frente á Alameda do Cruceiro, ten todal-as condicións precisas.—Prauticase toda crás d'operacións.—Dotado de todol-os adiantos que pide a actual Cirugía.—Modernas instalacións de RAYOS X pra diagnóstico e RADIOTERAPIA superficial e fonda, con voltaxe de 250.000 voltios.—Aparello de Diatermia pra tratamento de Auexites, procesos inflamatórios, reumatismo, etcétera. Lámpara de cuarzo pra sol d'altitude e ultra-violeta pra tratamento d'escrofulosis, raquitismo, alopecias, eczemas, etcétera. Admítense embarazadas, e cóntase con material esterelizado pra fora da cibdade en casos d'urxencia.—Poden colaboraren todol-os compañeiros, previo consentemento dos direitores.

BODEGAS GALLEGAS PEARES E OURENSE

Viños finos de mesa: Tinto TRES RIOS Blanco BRILLANTE. LOS GALLEGOS blanco e tinto

Macía e Valeiras, Apartado 18--Ourense

Augas bicarbonatado-sódicas de

M O N D A R I Z

FONTES DE GÁNDARA e TRONCOSO

Propiedade dos FILLOS DE PEINADOR

MONDARIZ—BALNEARIO está situado a 35 kilómetros de Vigo e a 20 das estaciós de Porriño e Salvatierra de Miño

O Hotel do Estabrecimento está aberto do 1.º de Mayo a 31 de Octubre

1000

F. ROMAN E SACO

DROGUERIA

e FARMACIA

Pereira, 19 — Teléfono 28

OURENSE

A DEQUIRA

SÍNTESE XEOGRÁFICA DE GALICIA POR R. OTERO PEDRAYO

TRES pesetas

SI LLE INTRESA

O MARISCAL

Lénda tráxica-histórica por

Ramón Cabanillas e Antón Villar Ponte

Pídao á Administración de LAR Real, 36 1.º - A Cruña a 3'50 pesets